

13

מטרת ההיגיון היא להכשיר את האדם לצורות המותקנות שהנקודה המרכזית שבה היא לעשות טוב וישר.

מאז אשר החל אברהם אבינו לקרוא בשם ד', היתה לנו נחלה כי כל מה שתהיה משרשת בלבו של אדם יותר הקריאה בשם ד', כן יגדל טובו וישרו, והיה יותר מאשר לעצמו ולחברה כלה. נכסת ישראל נתיחדה מכל האומות להרים ברמה את הדגל של החלטה זאת בעולם, שהטוב והישר של האדם היא התכלית היותר נשגבה שלו, ושהקריאה בשם ד' והשרשת ידיעה זו היא ההכשרה היותר בטוחה למגמה זו, עד שהמגמה וההכשר הנם דבר אחד ולא יתפרדו.

וכאשר לתכלית השרשת הקריאה בשם ד' בלב ובנפש, ביחיד ובאמה בכללה, דרוש תלמוד קבוע, משחרר של הילדות של האדם, על כן לקח מקום בראש החינוך הישראלי תלמוד תורה, ודוקא תלמוד תורה ולא ידיעות אחרות, שאין מטרתן כי אם להכשיר את האדם למלחמת החיים, ולא לעשותו טוב וישר לפני ד' ואדם. הכשרת האדם למלחמת החיים נחשבה בנו תמיד למדרגה השניה של צדדי החינוך, ולא עצם מטרתו.

נעם החינוך

יפה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות (ברכות ז).

כאן הורנו חז"ל נועם דרך החינוך, כי לא במהלומות יחונך האדם כ"א בדרכי נועם. והיראה האמתית היא יראת הרוממות הבאה מצירוף האהבה הנאמנה. ועד הזמנים האחרונים לא ירדו חכמי הפדגוגיה לזה, והי' דרך חינוכם רק במקל ונבלים¹⁴, עד הימים האלו שהנטינות הרבות הוכיחו להשכיל את אשר הורו לנו חז"ל רוח קדשם.

עין איה, ברכות פ"א, ע"ח.

14

על הילדות תסול תמיד השאלה, איך אנו מכירים אותה ביחודה לחינוך. אם היא רק כמו הכשר להאישות, או שיש לה ערך כביר בפני עצמה. מובן הדבר שכשמעמידים את יסוד החיים רק על העבודה והפרנסה, אין לילדות זכות מצד עצמה, כי אם, הילד הוא לפי זה גולם יפה שאפשר לחק ממנו כלי מעשה חזק ועובר לסוחר.

לא כן הוא לפי ההכרה האידיאלית, המערכת את החיים לפי הטוהר שבהם, לפי הטוב החסד והתום הנמשך בקרבם. על פי זה המשפט יעלה לנו ערך הילדות לא רק בתור הכשר לאישות וגדלות, כי אם חטיבה יקרה בחיים מצד עצמה, ולפעמים תעלה אצלנו בתור המעולה שבתקופות החיים שכל החיים ראויים להיות כמכשירים לעמדתה. אז נאמר דברים כמשמעם "אין העולם מתקיים אלא בשביל הכל פיהם של תינוקות של בית רבן" מפני שהוא "הכל שאין בו חטא" (שבת קט:).

התינוק, כשיחונך כראוי, ביחוד התינוק העברי, כמה קדושה ותום, כמה טהרה ומידות נעלות נמצא בנפש הנקיה והאהובה הילדותית שבקרבו, כל זמן שטומאת שוק החיים לא השביחה את החן וההון של פרח שושן זה, כמה קדוש וטהור הוא.

אידן הראייה, ח"א, ע"ב

17

והנה בראשית ילדותו של האדם אינו ראוי להבחין סדר מעשי, כי רוחו זר מהחיים לפרטיהם, ואינו מכיר הענינים המסובכים הנמצאים בחיים בפועל שהם הם הגורמים להצריך לאדם סדור מעשי למודי, כי החושך הנמצא בסבוכי החיים, הוא הגורם את הצורך לאור ד' יער לרגלי דבריך" שיופיע, והילד בתומת לבבו לא יוכל לשער כל אלה, כי לבו מלא תם ואהבה לכל החיים, ורואה הוא את העולם כולו כמישור כמקור אורה ואמת. ע"כ לא יאה לילד לתלמוד המון פרטים של נדרים מעשיים בהליכות החיים בפועל בראשית דרך התפתחות שכלו.

אמנם את ההרגשות, צרכים או לפתח בו. רגשי קודש, שתומת הילדות תועיל להקליטם בלבבו הטהור והרך המוכן לאור קודש. ע"כ התורה שבתב מוכנת היא לילד בראשיתו שאע"פ שממנה כשהיא לבדה לא יוכל האדם להשתמש שמוש מעשי¹⁵, אבל היא מעוררת את הרגש הטוב, את קרבת ד' בכלל הכרת רחמי והשגחתו אהבתו חמלתו על ברותיו וביחוד על ישראל עם קרובו, מוסר הנביאים ותהלות אל חי אשר בכתבי קודש, המה מעוררים רגשי הלב הטבעיים להדריכם בדרך ישרה וקדושה.

ואח"כ כאשר יכנס יותר אל עמקי החיים או הגיע הזמן שצריך להדריך בלימודים מעשיים שיבאו בתומם היסודי ע"י המשנה, ובהיותו כבר ממוש ברגשי לב נכונים ודעת המעשים הישרים, אז תבא העת הראויה להגדיל שכלו בהתפתחות עיונית.

במש פאר, עין איה טו. עין שם

19

בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה, בן חמש עשרה למגרא אבותה כל המעולות והמחשבות הרבות, שבמהלך גידול חיי האדם בפנותו כולן לתכליתו המיוחדת צריך להיות לחן מקום יסודי, שהוא מיוחד ועליו הן מתקיימות. המקום של יראת ד' ושקידת התורה הוא הנקודה התכליתית שלהן, שלפי מה שהיא מצטיירת יפה בלב האדם כן ישתכלל ויתקיים כל בנין חייו.

לכן ראוי להרגיל את האדם בעבודה ותלמוד דוקא כפי אותה מידה, אשר יד הבנתו מגיעה להשגת כללות תכליתו, וכאשר ישיג ערך התכלית של ענינים יותר גבוהים או יחנכוהו בענינים יותר גבוהים. אבל אם ירגילו להעמיס אותו בעבודות ולמידים, שאין שמץ מתכליתם יכול להצטייר בו, משרישים בו דעה נפסדת, המקקעת כל הבירה כולה, חלילה, שאין צורך תכלית לדברים ושאל בהם תכלית, והי' כאשר יגדל ושכלו יכיריחו להחליט את צורך התכלית לכל דבר, וכי התשתדלות בדבר שאין לו נקודה תכליתית אינה מהראוי, ירופפו עמודי שקידתו וכל בנין גדולו.

על כן התינוק מבן חמש עד עשר מוכן הוא בשכלו הרך בתחילת התפתחותו, להרגיש את ימים וזיום של פשטי המקראות, בסיפוריהם ומליציותיהם ורעיונות מוסרים, המרהיבים לב ונפש גם בחיצוניותם, ובישר עניניהם בטבעיות המדות ונפלאות ד' וחסדיו, ולהכיר להם ערך של תכלית, אבל עודנו רחוק מלהכיר התכלית של ישר המעשים הפרטיים אשר במשנה.

סידור עלת ראייה ב, עמוד קפא - ב

21

ומה שכתוב בעקידה

ויקרא מלאך בר מן השמים כי הוא לפי שבעת העקידה שהיה מקריב אברהם בנו להשי"ת היה או התגלות אלוות כמו שהיה לכהן גדול ביום הכפורים לפני ולפנים שע"ז נאמר¹⁶ וכל אדם לא יהיה באהל מועד ופי' בירושלמי¹⁷ אפילו אותן שכתוב פניהם פני אדם לכן לא היו יכולין להיות על ההר או רק קרא מן השמים שהמלאך לא היה יכול לגשת אל ההר לכן אמרו במדרש¹⁸ כי אברהם היה ככהן גדול או בעת העקידה ולכן לא היו יכולים המלאכים לבוא שמה דרו"ק בזה וזה שאמר אשר יאמר היום בהר ד' יראה.

22

ויקרא מלאך בר אל הגר מן השמים (כא, יז) הנה בפי' לך כתוב ויאמר מלאך ד' כי היתה מדברת עמו כעם אדם מפני שהיתה רגילה עם מלאכים¹⁹ כי בבית אברהם היו מצויים והיא היתה צריכה לשוב לבית אברהם אבל כאן שנגרשה מביתו ולא שבה אליו עוד כתוב מן השמים שרק קולו שמעה אבל לא ראתה אותו,

20

מאמרי הראיה, קרבת אלוקים, עמי 33-32